

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Frigren, Pirita

Title: Albatrossi ja muut merelliset eläinystävät - Albatrossen och andra marina djurvänner

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Merimieseläkekassa 2018

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Frigren, P. Albatrossi ja muut merelliset eläinystävät - Albatrossen och andra marina djurvänner. Albatrossi, (2-3), 34-35. http://www.expressmagnet.eu/pub/52/Albatrossi-Albatrossen-2-3_2018/#p=34

Albatrossi ja muut merelliset eläinystävät

”Eläimen asema laivassa määräytyi omistajansa mukaan.”

”Djurens ställning ombord bestämde utifrån deras ägare.”

1

Pirita Frigren

tutkijatohtori
Jyväskylän yliopisto

Tutkimusteemat: 1800-luku, sosiaalhistoria, perhe- ja yhteisöhistoria, merihistoria, naisten johtamien kotitalouksien toimeentulo, kaupunki-yhteisöt, merimiesväestö, liikkuvuus

Forskardoktor
Jyväskylä universitet

Forskningsområden:
1800-talet, socialhistoria, familje- och samhällshistoria, sjuhistoria, försörjning av kvinnors ledna hushåll, stadssamhället, sjöfolk, rörlighet.

Konttivallankumousta edeltäneen ajan alusten miehistö ei koostunut vain ihmisistä. Forum Marinumin kokoelma-amanuessi **Sari Mäenpään** mukaan laivaeläimiä pidettiin lähes kaikilla suomalaislaivoilla vielä 1900-luvun alkupuolella. Ilmiö on helposti todettavissa esimerkiksi miehistövalokuvia katsoessa – poseeraajien joukosta löytyy usein eläinkunnan edustaja. Kaikenkarvaisista purjehduskumppaneista todistavat myös vuosisatoja vanhoista hylyistä löytyvät lemmikkieläinten luurangot. Toimistoihin, vanhainkoteihin ja kirjastoihin otetaan nykyään koiria viihtyyttäväksi ja hoivaa tuomaan, mutta merellisestä näkökulmasta työpaikkalemmikit kuuluvat ennemminkin menneisyyteen. Merirosvotarinoista tuttujen laivalemmikkeiden, kuten kissojen, koirien, apinoiden ja eksoottisten lintujen ohella aalloilla keinui mukana ravinnoiksi tarkoitettuja kotieläimiä, kuten kaneja, hanhia, kanoja ja porsaita. Kylmiöiden puuttuessa ravinto pysyi tuoreena vain elävänä lastattuna.

Laivaeläimillä oli pitkillä merimatkoilla monenlaisia tehtäviä. Mäenpään mukaan lemmikit antoivat miesvaltaisessa työympäristössä hyväksytyt tavan saada ja osoittaa hellyyttä. Ne myös toivat laivatyön askeettisuuteen ripauksen kodinomaisuutta. Rotanmetsästystä ja vahdinpitoakin tärkeämpää oli siis kissan tai koiran emotionaalinen merkitys. Merenkulkijat mielsivät olevansa tiiviissä yhteydessä luontoon, ja laivalle tuodut eläimet sopivat hyvin tähän elämäntapaan. Eläimen asema laivassa määräytyi omistajansa mukaan – kapteenin kissan proviantti ja makuupaikka olivat näin ollen paremmat kuin matruusin koiran. Suomen kuuluisimman purjelaivan *Herzogin Cecilien* pelätyin miehistön jäsen oli kapteeni **Gustaf Erikssonin** susikoina **Päik**. Eläimiä saattoi ”pestautua” laivaan matkan kuluessa, ja ulkomaiset eläinystävät toimivatkin todiste-

na kaukaisista määränpäistä siinä missä erikoiset kasvit ja kivilajit. Elävillä tuliaisilla oli tosin synkempikin puolensa, sillä merimiehet saattoivat salakuljettaa eläimiä laivassa saadakseen niistä rahaa kotimaassa. Elinympäristöstään viedyt luontokappaleet eivät aina selvinneet matkoista tai niiden hoito kävi ylivoimaiseksi. Monien merilemmikkeen loppusijoituspaikka olikin suomalaisissa sirkuksissa ja eläintarhoissa. Jotkin elävät matkakumppanit kuten tuholaislyöntiset tai jyräjät päätyivät uuteen ekosysteemiin laivojen mukana vahingossa.

Lemmikkien ja tuotantoeläinten ohella luontokappaleet liittyivät merityöhön saaliin muodossa, selkeimmin valaanpyynti- ja kalastusaluksilla. Myös rahtilaivoilla vapaa-aikaa käytettiin kalastukseen ja merilintujen pyydystämiseen. Merilinnuista arvostetuimpia olivat luonnollisesti eri albatrossilajit. Laivaa seuraava jättiläissiivekäs saattoi kansanperinteen mukaan auttaa delfinien tavoin navigoinnissa ja johdattaa aluksen pois vaarallisilta vesiltä. Mutta se onneton, joka meni ampumaan albatrossin, langetti kirouksen koko aluksen ylle. Uskomus juontaa juurensa brittiläisen runoilija **Samuel Taylor Coleridgen** runoon *The Rime of the Ancient Mariner* (1798), jossa albatrossin jouksellaan metsästännyt merimies joutui lopulta kantamaan kuollutta lintua kaulassaan syyllisyyden symbolina. Onneksi Coleridge ei valinnut runoonsa merimetsoa! Albatrossia on pidetty merenkulkijan tarunhohtoisenä matkakumppanina ja vertauskuvana nykypäiviin asti. Kuten **Junnu Vainio** tiesi ikivihreän laulunsa (1980) sanoittaa, yksinäisenä ja vapaana vaeltavan albatrossin sielu saattoi olla peräisin edesmenneeltä merimieheltä. Ylen Elävästä arkistosta voi seurata *Albatrossi*-laulussa mainitun *Tornatorin* matkaa New Yorkista Suomeen vuonna 1950. Dokumentissa kipparin sylissä merituulia haisetelee kokenein ja tyynen rauhallisin elkein cockerspanieli.

Albatrossen och andra marina djurvänner

Före containerrevolutionen bestod fartygens besättning inte enbart av människor. Enligt **Sari Mäenpää**, amanuens för Forum Marinums samlingar, fanns det skeppsdjur ombord på nästan alla finländska fartyg ännu början av 1900-talet. Det här kan man lätt konstatera t.ex. genom att se på gamla foton av besättningar – bland de poserade finns ofta också en representant för djurriket. De skelett efter olika husdjur som har hittats i flera hundra år gamla vrak vittnar också om förekomsten av fyrfota seglingsvänner. Numera tar man med hundar till kontor, ålderdomshem och bibliotek, där de bidrar med ökad trivsel och omsorg, men ur sjöfartssynpunkt är husdjur på arbetsplatsen snarast något som tillhör det förgångna. Utöver de djur vi känner till från sjörövarhistorier – katter, hundar, apor och exotiska fåglar – hade man också med sig nyttodjur som var avsedda att bli mat, såsom kaniner, gäss, höns och grisar. I och med att kylförvaring saknades var det enda sättet att hålla maten färsk att lasta den levande.

Under de långa sjöresorna hade fartygsdjuren många olika uppgifter. I en mansdominerad arbetsmiljö erbjöd husdjuren ett accepterat sätt att både få och visa ömhet, säger Mäenpää. De gjorde också det asketiska arbetet ombord en aning mer hemligt. Den emotionella betydelse som en hund eller katt stod för var alltså viktigare än deras råttjakt eller vakthållning. Sjöfararna upplevde sig ha en nära kontakt med naturen och att hålla husdjur ombord passade bra in i denna livsstil. Djurens ställning ombord bestämdes utifrån deras ägare – kaptenens katt hade följaktligen bättre proviant och

sovplats än matrosens hund. Den mest fruktade besättningsmedlemmen på Finlands mest kända segelfartyg *Herzogin Cecilie* var kapten **Gustaf Erikssons** schäfer Päik. Det hände sig att djur "mönstrade på" under resans gång och utländska djurvänner vittnade på samma sätt som exotiska växter och stenarter om de avlägsna destinationer som man hade besökt. Det fanns dock en mörkare sida med dessa levande souvenirer: det förekom att sjömän smugglade djur ombord på båten för att kunna tjäna pengar på dem i hemlandet. De vilda djur som tagits ur sina naturliga livsmiljöer överlevde inte alltid färden eller skötseln av dem blev övermäktig. Många av dem hamnade till slut på finländska cirkusar eller i djurparker. Vissa levande medresenärer, såsom skadeinsekter och gnagare, hamnade i misstag i ett helt nytt ekosystem när de färdades med fartygen.

Förutom som husdjur och produktionsdjur har oskyldiga djur också fallit offer för arbetet till sjöss som fångst, särskilt på valfångst- eller fiskefartyg. Också ombord på fraktfartyg ägnade man sin fritid åt att fiska och fånga havsfåglar. Den högsta statusen bland havsfåglarna hade naturligtvis olika albatrossarter. Enligt folktro kunde denna jättefågel som följde skeppet på samma sätt som delfiner hjälpa till att navigera och leda fartygen bort från farliga vatten. Men den olycksalige person som gick och sköt en albatross nedkallade en förbannelse över hela fartyget. Denna föreställning har sitt ursprung i den brittiska poeten **Samuel Taylor Coleridges** dikt *The Rime of the Ancient Mariner* (1798), där en sjöman som jagat en albatross

med pilbåge slutligen blev tvungen att bära den döda fågeln runt sin hals som en symbol för sin skuld. Lyckligtvis var det inte storskarven som Coleridge skrev om i sin dikt! Bland sjöfarare har albatrossen har bevarat sin roll som legendomspunnen medresenär och symbol ända fram till modern tid. Såsom texten i **Junnu Vainios** evergreen från 1980 beskriver färdas albatrossen ensam och fri och dess själ har kanske sitt ursprung hos en avliden sjöman. Yles Levande arkiv har en dokumentär där kan man följa fartyget *Tornator* som nämns i sången *Albatrossi* på dess resa från New York till Finland 1950. I dokumentären medverkar en cocker spaniel, som sitter i skepparens famn och lugnt och vant sniffar i havsbrisen.

»

